

ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2.011.3.-51

Людмила АЛЕКСЄЄНКО-ЛЕМОВСЬКА,

orcid.org/0000-0001-5391-0719

кандидат педагогічних наук, доцент,

професор кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна) al-lem17@ukr.net

ОСОБИСТІСНИЙ КОМПОНЕНТ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

У статті проаналізовано зміст особистісного компонента методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в системі неперервної освіти та відзначено, що він відображає прояв ініціативи й творчості педагога, бажання брати участь у дослідницькій та експериментальній роботі в освітній організації, професійно важливі якості особистості; співвідноситься з уміннями, пов'язаними з психологічним аспектом особистості педагога: комунікативними, перцептивними, рефлексивними. Автором розглянуті поняття та складники методичної компетентності. Розглянуто елементи методичної компетентності педагога: методичне мислення, методична культура та методична творчість.

Ключові слова: *методична компетентність, методичне мислення, методична культура, методична творчість, особистісний компонент.*

Lyudmila ALEKSIEIENKO-LEMOVSKA,

orcid.org/0000-0001-5391-0719

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of pedagogy and psychology, early childhood education and children's art of

National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine) al-lem17@ukr.net

PERSONAL COMPONENT OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF THE TEACHERS OF THE PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article analyzes the content of the personal component of the methodical competence of the teachers of pre-school educational institutions in the system of continuous education and notes that it reflects the manifestation of the initiative and creativity of the teacher; the desire to participate in research and experimental work in educational institution, professional and important qualities of the individual; correlates with the skills associated with the psychological aspect of the personality of the teacher: communicative, perceptual, reflexive. The concept and components of methodical competence are introduced. The elements of methodical competence of the teacher are considered namely methodical thinking, methodical culture and methodical creativity.

Methodological competence of teachers in preschool educational institutions is an integral multilevel professional meaningful characterization of teacher's personality and activities, which is based on effective professional experience; it displays the system level of functioning for methodological, teaching and research knowledge, skills, experience, motivation, abilities and readiness to the creative fulfillment in scientific, methodological and pedagogical activity in general, provides the best combination of professional practices in teaching activity.

The structure of the competence of the specialist involves experience (knowledge, skills), orientation (needs, values, motives, ideals), quality (ability to synergetic manifestations, adaptation, scaling and interpretation, self-development, integration, transfer of knowledge from one branch to another).

The structure of methodical competence as the result of the training of future educators of pre-school institutions is due to its components being the key, basic, special and partly professional competencies, each of which has a cognitive, activity and personal aspect.

The personal component is a system of professionally determined qualities of the personality, pedagogical abilities, motives, interests that determine the position of the teacher (authoritarian or humane), his pedagogical orientation (for the child, the leading motive of which is the care of maximal self-actualization of his personality, self-directedness acting as the need for professional self-improvement, the focus on ever more profound mastery of the subject), pedagogical reflection.

The personal component includes: humanistic orientation; organizational skills; communicative abilities; responsibility; belief in the strength and potential of children; pedagogical focus on the end result; active love for children, search of effective ways of cooperation with them; mobility; creativity; readiness to help colleagues at work; technological awareness of pedagogical actions; the attitude of the teacher to himself, his personal and professional development.

Key words: *methodical competence, methodical thinking, methodical culture, methodical creativity, personal component.*

Постановка проблеми. За сучасних умов розвитку освіти в Україні відбувається переоцінка методичної роботи фахівців системи освіти. Поступово створюються нові моделі методичної служби, що відповідають запитам сучасного суспільства. З'являються нові напрями й форми, якісно змінюється зміст, виявляється така тенденція, як варіативність і різноманітність цієї діяльності залежно від запитів і готовності закладів освіти. У цілому методична підготовка педагога – це процес і результат оволодіння системою методичних знань, навичок і вмінь і готовність до їх реалізації в професійній діяльності.

Особистісний компонент методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти відображає прояв ініціативи й творчості педагога, його бажання брати участь у дослідницькій та експериментальній роботі в освітній організації, професійно важливі якості особистості.

Аналіз досліджень. Як складова частина професійної педагогічної компетентності методична компетентність займає особливе місце в роботах В. А. Адольфа, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, Л. М. Мітіної. Вивчення проблеми методичної підготовки педагогів займаються В. Н. Абросімов, С. Г. Азаріашвілі, А. П. Артемов, Г. В. Бельтюкова, Л. Н. Буйлова, Ю. П. Вавілов, Н. Ф. Віноградова, О. Ф. Гагаріна, Л. П. Ілленко, Н. Б. Істоміна, Н. В. Карнаух, Т. Е. Кочарян, Д. Г. Левітес, І. В. Назарова, Д. С. Нестеров, Е. М. Нікітін, М. В. Ніколаєва, В. С. Овчиннікова, П. Е. Решетников, Т. А. Татукіна, С. В. Чадова, Л. І. Чернова, Р. Г. Чуракова, О. О. Штець. Формуванню методичної культури вчителів присвячені дослідження А. П. Карачевцева, С. Н. Татарінцева; удосконаленню науково-методичної компетентності педагогів у процесі професійної діяльності – дослідження Т. А. Загривної. Окремі аспекти методичної компетенції визначають у своїх роботах Т. Н. Гущина, І. В. Дробішева, В. І. Земцова, Т. С. Полякова, Н. Л. Стефанова, Р. Р. Шахмарова.

Мета статті – розглянути специфіку та зміст особистісного компонента методичної компетентності фахівця галузі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Методична компетентність вихователів закладів дошкільної освіти являє собою інтегральну багаторівневу професійно значущу характеристику особистості та діяльності педагога, що базується на результативному професійному досвіді; відображає системний рівень функціонування методологічних, методичних і дослідницьких знань, умінь, досвіду, мотивації, здібностей і готовності до творчої самореалізації в науково-методичній і педагогіч-

ній діяльності в цілому, передбачає оптимальне поєднання методів професійної педагогічної діяльності (Алексєєнко-Лемовська, 2015: 14–23).

Компетентність охоплює когнітивну, операціонально-технологічну, етичну, соціальну, мотиваційну, поведінкову складові частини, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій (Глузман, 2009: 51–60). Отже, компетентність являє собою інтегративний ресурс, який забезпечує успішну діяльність за рахунок засвоєних теоретичних і практичних знань, що в цілому сприяє досягненню кінцевих цілей здійснюваної діяльності в різних соціально значущих сферах.

Структура компетентності фахівця передбачає досвід (знання, уміння, навички), спрямованість (потреби, цінності, мотиви, ідеали), якості (здатність до синергетичних проявів, адаптації, масштабування й інтерпретації, саморозвитку, інтеграції, перенесення знань із однієї галузі в іншу).

Структура методичної компетентності як результат підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти зумовлена її компонентами: ключовими, базовими, спеціальними й частково-професійними компетенціями, кожна з яких у своєму складі має когнітивний, діяльнісний і особистісний аспект.

Компетенції – це більш вузькі й конкретні компоненти теоретичних і практичних знань, засвоєні конкретні стратегії, накопичені для вирішення часткових завдань і досягнення проміжних цілей діяльності, які входять до компетентності як часткове до цілого. Сукупності фахових компетенцій за певними ознаками допомагають по-новому підійти до розроблення структури інтегрованих умінь поліпредметного змісту та методики їх формування (Андрущенко, Бондар, 2010: 12–20).

Таким чином, структуру методичної компетенції педагога неможливо розглядати без особистісного компонента. «Особистість – це суб'єкт діяльності, що виробляє новий матеріальний або духовний продукт. Провести такий новий продукт означає здійснити акт творчості. Тому поняття «особистість» і «творчість» невіддільні одне від одного» (Особистість у розвитку, 2015). Діяльність педагога неповноцінна, якщо вона будується на відтворенні одного разу засвоєних методів роботи. Це «не сприяє розвитку особистості самого педагога. Без творчості немає педагога-майстра» (Сисоєва, 1994)

Деякі дослідники (А. А. Хуторський) виділяють такий вид компетенції, як «компетенція особистісного самовдосконалення», спрямована на освоєння фахівцем способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоцій-

ної саморегуляції та самопідтримки. Реалізація цього компонента, на думку вченого, виражається насамперед у розвитку необхідних особистісних якостей, а на цій основі – поведінки. Л. І. Анциферова розуміє професійну компетентність як сукупність професійних властивостей. А. К. Маркова у структурі професійної компетентності виділяє блок особистісних особливостей, що забезпечують оволодіння педагогом професійними знаннями й уміннями. Важливість і значущість цього компонента також знаходить своє підтвердження в дослідженнях К. А. Абульханової-Славської, Г. А. Бокарева, А. А. Деркач, Н. В. Кузьміної, Г. Н. Петрової, О. М. Шиянова.

Особистісний компонент методичної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти співвідносимо з уміннями, пов'язаними із психологічними аспектами особистості педагога: комунікативними, перцептивними, рефлексивними.

Педагог повинен створювати й постійно вдосконалювати свою педагогічну концепцію, освоювати та виробляти нові методи педагогічної діяльності. Будь-яка людина в професійній діяльності зможе досягти більш високих рівнів майстерності, освоюючи все нові способи діяльності та вирішуючи більш складні завдання. Особистісний компонент методичної компетентності співвідноситься з уміннями, пов'язаними із психологічним складником особистості педагога.

Подальший аналіз наукових досліджень дозволив виявити відмінний погляд на складники методичної компетентності педагога. О. Л. Зубков, досліджуючи складники методичної компетентності педагога, виділив такі елементи: **методичне мислення** особистісного компонента, методичну культуру діяльнісного компонента й методичну творчість когнітивного компонента (Зубков, 2007). Двом першим складникам автор надає перевагу в розвитку методичної компетентності педагога.

Найбільш важливим напрямом складників розвитку особистісного компонента методичної компетентності педагога є розвиток його методичного мислення й методичної культури.

На думку автора, методичне мислення – це мислення, що забезпечує вміння педагога застосовувати наявні знання для реалізації цілей виховання й навчання відповідно до методичної теорії й конкретних умов навчання. Воно проявляється в способах постановки й вирішення педагогічних завдань стратегічного, тактичного й оперативного плану.

Під методичним мисленням педагога розуміємо особливості розумової діяльності, зумовлені характером і видом професійної праці. Методичне мислення педагога не слід ототожнювати з філо-

софським, логічним і навіть загальнопедагогічним. Методичне мислення – це певне бачення педагогом процесу конструювання й організації навчання, бачення дітей; це явище – багаторівневе, тому що в ньому відображаються конкретні установки, психолого-педагогічні знання, професійно-особистісні якості, способи розумових і практичних дій.

Головне в методичній роботі – раціональна й ефективна організація діяльності дітей із метою оптимального навчання, виховання й розвитку особистості кожного з них, ураховуючи те, що інтелект у людини єдиний, єдині механізми мислення, але різні форми розумової діяльності, оскільки різні завдання стоять в тому чи в іншому разі перед розумом людини.

Специфіка методичного мислення педагога визначається тим, що це не тільки пізнавальний, але й конструктивно-перетворювальний процес. Найважливішою рисою цього виду мислення є осмислення кожної навчально-виховної ситуації, оперативний вибір і реалізація оптимального варіанта її вирішення в межах методичної культури педагога.

Найважливішою характеристикою особистості є її спрямованість, а найбільш істотним показником професійної спрямованості педагога постає усвідомлення ним своєї діяльності як безперервного процесу розв'язання педагогічних завдань із метою розвитку особистості дитини. Якщо мати на увазі методичну роботу педагогів, то тут особливу роль відіграє сформованість методичного мислення. Тому поряд із такими якостями, як цілеспрямованість, концентрованість, гнучкість, об'єктивність, рішучість, науковість, діалектичність, логічність, особливу роль у вирішенні педагогом розумових завдань відіграє творчий характер мислення. Аналіз наукових джерел показав, що структура педагогічного мислення включає продуктивне, аналітичне, репродуктивне, творче та методичне мислення.

Основними складниками методичної компетентності є творче й методичне мислення. Практика й досвід показали, що основними показниками розвитку методичної компетентності педагогів може служити рівень розвитку методичного та творчого мислення, що проявляється в способах постановки й вирішення навчально-професійних завдань управління навчанням і вихованням особистості.

Особливості методичного мислення зумовлені також загальною стратегією педагогічної роботи, її «надзавданням», яке полягає в тому, щоб, включивши дитину в діяльність і спілкування, зробити її суб'єктом цієї діяльності.

Необхідно підкреслити, що поняття «методичне мислення» відображає не тільки особливості

розумової діяльності педагога, а й професійну специфіку його сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, а також особливості його емоційно-вольової сфери. Рівень сформованості методичного мислення дозволяє охарактеризувати ступінь методичної компетентності педагога.

Методична культура, на думку О. Л. Зубкова, служить інтегрованим показником ефективності праці педагога. Її потрібно розуміти як вищу форму активності й творчої самостійності, як стимул і умову вдосконалення навчального процесу, як передумову для виникнення нових методичних ідей і шляхів їх вирішення. Методична культура педагога виступає як суб'єктний аспект його професійної діяльності, як здатність узагальнювати методичний досвід у своїй діяльності. Методична творчість розглядається як майстерність і мистецтво, зумовлене індивідуальністю педагога, умінням формувати й розвивати знання, зацікавити наукою (Глузман, 2009: 51–60).

Такі дослідники, як Г. В. Абросімова, В. Л. Бенін, І. Ф. Ісаєв, Н. В. Седова та низка інших вважають, що методична культура формується в максимальному прояві творчості. Методична культура – це й майстерність, і мистецтво, зумовлені індивідуальністю педагога, умінням формувати й розвивати знання, зацікавити майбутніх вихователів наукою. К. Д. Ушинський підкреслював, що педагогічна діяльність – один із видів мистецтва, яке вимагає від педагога високорозвиненого творчого мислення.

Таким чином, педагог, який поєднає в собі методичне мислення, методичну культуру й методичну творчість, здатний створювати нові інноваційні методичні продукти, необхідні педагогічній громадськості. Поєднання всіх цих якостей дозволяє стверджувати, що в педагога сформована методична компетентність, він орієнтується в змінах, які відбуваються в цей час в освіті.

Змістовною характеристикою особистісного компонента методичної компетентності є ціннісно-сміслова цілісність особистості фахівця, ціннісно-сміслові ставлення до дитини, до себе, до професії, а також професійно-педагогічна спрямованість, що виявляється в комплексі гуманістичних особистісних якостей.

Професійно-педагогічна компетентність у педагогічній науці розглядається як особистісна характеристика, як характеристика професіонала, що володіє комплексом професійно-особистісних якостей (Мурована, 2006). Професійні якості особистості є основою професійної компетентності. Значущість цієї структурної ланки професійно-педагогічної компетентності підкреслюють

прихильники аксіологічного, акмеологічного й особистісно орієнтованого підходів до розгляду проблеми професійної компетентності.

Особистісний компонент компетентності вихователя включає як загальнолюдські, так і професійно орієнтовані особистісні якості фахівця:

– загальнолюдські особистісні якості: любов до дітей, доброта, милосердя, співчуття, чуйність, емоційна чуйність, співпереживання, співчуття, безкорисливість, альтруїзм;

– професійно орієнтовані особистісні якості: урівноваженість, витримка, терпіння, терпимість, самоконтроль, самовладання, гнучкість мислення, стресостійкість, професійна мобільність, психолого-педагогічна пильність, спостережливість, професійна працездатність, самовідданість, соціальна активність.

Наведені особистісні характеристики вписуються в загальний перелік професійно-особистісних якостей фахівця в галузі дошкільного виховання й зумовлюють специфіку прояву та зміст особистісного компонента методичної компетентності.

Висновки. Отже, особистісний компонент – система професійно зумовлених якостей особистості, педагогічних здібностей, мотивів, інтересів, що визначають позицію педагога (авторитарна чи гуманна), його педагогічну спрямованість (на дитину, провідним мотивом тут є турбота про максимальну самоактуалізацію її індивідуальності; спрямованість на себе, яка виступає як потреба в професійному самовдосконаленні; спрямованість на все більш глибоке оволодіння навчальним предметом); педагогічна рефлексія.

Особистісний компонент містить гуманістичну спрямованість; організаторські здібності; комунікативні здібності; відповідальність; віру в свої сили й потенційні можливості дітей; педагогічну націленість на кінцевий результат; діяльну любов до дітей, пошук ефективних шляхів співпраці з ними; мобільність; креативність; готовність допомогти колегам по роботі; технологічну усвідомленість педагогічних дій; ставлення педагога до самого себе, свого особистісного й професійного розвитку.

Особистісний компонент містить такі професійно-особистісні якості, як суб'єктність (само-розвиток, самоконтроль і самооцінка процесу саморозвитку), самостійність, активність, відповідальність, креативність і педагогічні здібності (академічні, дидактичні, конструктивні, комунікативні, креативні, організаторські, рефлексивні, здатність педагога до перетворення, удосконалення в освітньому закладі).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексееенко-Лемовська Л. В. Методична компетентність вихователів дошкільних навчальних закладів: сутність та концептуальні засади. Наукові записки: збірник наукових статей. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; упор. Л. Л. Макаренко. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, Випуск СХХVI (126). 2015. С. 14–23.
2. Андрущенко В. П., Бондар В. І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2010. Вип. 1.28. С. 12–20.
3. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51–60.
4. Зубков А. Л. Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Екатеринбург, 2007. 22 с.
5. Мурована Н. Н. Компетентність педагога як важлива умова його професійної діяльності: методичний посібник. Севастополь: Рибзст, 2006. 24 с.
6. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика: монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 430 с.
7. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя: навчальний посібник. К.: ІСДОУ, 1994. 112 с.

REFERENCES

1. Aleksieienko-Lemovska L.V. Metodychna kompetentnist vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv: sutnist ta kontseptualni zasady [Methodical competence of educators of pre-school educational institutions: essence and conceptual foundations]. Naukovi zapysky: zbirnyk naukovykh statei. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, Vypusk SXXhVI (126). 2015. Pp. 14–23 [in Ukrainian]
2. Andrushchenko V. P., Bondar V. I. Modernizatsiia pedahohichnoi osvity vidpovidno do vyklykiv XXI stolittia [Modernization of pedagogical education according to the challenges of the XXI century]. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynsko. Serii: Pedahohichni nauky. 2010. Vyp. 1.28. Pp. 12–20 [in Ukrainian]
3. Hluzman O. V. Bazovi kompetentnosti: sutnist ta znachennia v zhyttievomu uspikhu osobystosti [Basic competencies: the essence and meaning in the life's success of the individual]. Pedahohika i psykholohiia. 2009. № 2. Pp. 51–60 [in Ukrainian]
4. Zubkov A. L. Razvytye metodycheskoi kompetentnosti uchytel'ei v uslovyakh modernyzatsyy obshchego obrazovaniya [Development of methodological competence of teachers in the context of modernization of general education]. Ekaterynburh, 2007. 22 p. [in Russian]
5. Muravana N. N. Kompetentnist pedahoha yak vazhlyva umova yoho profesiinoi diialnosti [Competence of the teacher as an important condition for his professional activities]. Sevastopol: Rybzst, 2006. 24 p. [in Ukrainian]
6. Osobystist u rozvytku: psykholohichna teoriia i praktyka [Personality in development: psychological theory and practice]: monohrafiia / za red. S. D. Maksymenka, V. L. Zlyvkova, S. B. Kuzikovo. Sumy: Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University, 2015. 430 p. [in Ukrainian]
7. Sysoieva S. O. Osnovy pedahohichnoi tvorchosti vchytelia: navchalnyi posibnyk [Fundamentals of teacher's teacher's creativity]. K.: ISDOU, 1994. 112 p. [in Ukrainian]

Статтю подано до редакції 11.05.2018 р.